

Arbeidsnotater

S T A T I S T I S K S E N T R A L B Y R Å

Dronningensgt. 16, Oslo-Dep., Oslo 1. Tlf. 41 38 20, 41 36 60

IO 72/17

19. desember 1972

EN INNDELING AV KOMMUNENE I NORGE ETTER TYPER

Av Arne Rideng

INNHold

	Side
Sammendrag	2
1. Formålet med klassifiseringen	3
2. Andre kommuneklassifiseringer	5
3. Forslag til kommuneklassifisering	6
3.1. Konklusjon	6
3.2. Valg av kriterier	8
3.3. Næringsstrukturen	11
3.4. Bosetningstetthet	19
3.5. Sentralitet	20
Referanser	26
Vedlegg 1	28
Vedlegg 2	29

Ikke for offentliggjøring. Dette notat er et arbeidsdokument og kan siteres eller refereres bare etter spesiell tillatelse i hvert enkelt tilfelle. Synspunkter og konklusjoner kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk Sentralbyrås oppfatning.

Sammendrag

Det er særlig innenfor tre hovedområder en synes å ha nytte av en ajourført kommuneklassifisering i Norge: Samfunnsplanleggingen, den samfunnsvitenskapelige forskning og statistikk- og prognoseproduksjon. All forskning som har som siktemål å beskrive og delvis forutsi de prosesser som til enhver tid omformer samfunnet, vil søke etter forklaringsvariable i slike prosesser. Kommunetypen vil være en naturlig variabel innenfor alle områder der en studerer romlige mønstre og deres endringer.

Byrådet har benyttet slike klassifiseringer siden folketellingen 1946. De har først og fremst vært bygd på næringsstrukturen i kommunene, men også bosetningsstrukturen er et viktig kriterium. Brukt i dag gir ikke denne grupperingen tilfredsstillende resultater. Det er særlig viktig at kommunens beliggenhet i forhold til større sentra ikke tas med.

I dette notatet presenteres en ny klassifisering av kommunene for generelle statistikkformål. I tillegg til dette vil det for noen formål være behov for en mer dataljert karakterisering av den enkelte kommune med større valgmuligheter for brukeren. Forslag til en slik typebestemmelse vil bli lagt fram senere.

Klassifiseringen som omtales i dette notat, bygger på to kriterier, næringsstruktur og sentralitet. I de fleste av landets kommuner vil de vareproduserende næringer, jord- og skogbruk, fiske og fangst og industri, være det viktigste grunnlag for kommunens økonomi og skaffe flertallet av arbeidsplassene. For slike kommuner har en latt forholdet mellom de vareproduserende næringene bestemme kommunetypen. Ved hjelp av et triangel-diagram er det skilt ut fem grupper. Tre av dem er for de kommuner som hovedsakelig er knyttet til en bestemt av de tre næringene, mens de to andre er blandingsgrupper.

I noen kommuner vil de tjenesteytende næringer, handel, samferdsel og tjenesteyting, være de viktigste. Disse deles i to grupper, avhengig av om industri er største vareproduserende næring eller ikke.

Bosetningstettheten er en annen mulig grupperingsvariabel for kommunene. Imidlertid viser det seg at denne er så høyt korrelert med næringsstrukturen i kommunen at det ikke har vært nødvendig å trekke den **eksplisitt inn** ved denne klassifiseringen.

Når det gjelder sentralitet, er de største tettstedene (over 5 000 innbyggere) delt i tre nivåer og kommunene er sentralitetsplassert etter om de ligger innenfor akseptabel daglig reisetidsavstand fra noe slikt tettsted eller ikke. Samtidig er det vurdert hvorvidt kommunens innbyggere kan sies å ha en "rimelig reisetid" for leilighetsvise reiser til et

landsdelssenter. For å få betegnelsen "høy sentralitet" må kommunen oppfylle begge disse krav.

Til slutt er sammenhengen næringsstruktur--sentralitet undersøkt. Det viser seg at det også her er god korrelasjon, men med noen viktige unntak. De kommuner hvor både jord- og skogbruk og industri er viktige næringer, er nokså jevnt fordelt på sentralitetsgrupper og dette ga grunnlag for en todeling av denne gruppen. Likedan er industrikommunene delt i to grupper etter sentraliteten.

I kapittel 3.1 er kriteriene for klassifiseringen ført opp i sin helhet.

1. Formålet med klassifiseringen

I dette notatet presenteres en klassifisering av norske kommuner for bruk i samfunnsplanlegging, samfunnsvitenskapelig forskning, og alminnelig statistikkproduksjon. Før den nye typeinndelingen presenteres, diskuteres en innledningsvis formålet med den, og en går kort igjennom noen andre eksisterende kommuneklassifiseringer.

A. En kommunetypeinndeling vil være et nyttig hjelpemiddel i den oversiktlige samfunnsplanleggingen, særlig på landsdels- og riksnivå, men også på fylkesnivå og i den vanlige regionplanleggingen.

Det er særlig slike kriterier som på ulike måter reflekterer kommunenes urbaniseringssituasjon som det er behov for å ha oversikt over, og hvis endringer en behøver å kunne følge fra periode til periode. Men også for de forskjellige oversikter og sammenlikninger som behøves i forbindelse med planleggingens ulike aspekter, arealbruk, transportmønster, samfunnsservice, miljøkvaliteter, etc. vil slik typeinndeling av kommunene ha stor praktisk verdi.

B. De typologier av kommunene som hittil har vært tilgjengelige, har vært til stor nytte i samfunnsvitenskapelige analyser. Følgende eksempler på særlig aktuelle områder kan trekkes fram:

1) Valgforskningen. Her gjennomføres økologiske analyser basert på aggregatdata for de enkelte kommuner og kontekstanalyser basert på individuelle data. I disse studiene samler en informasjon om politisk engasjement og studerer massemedia og kommunikasjon. Kommunetype brukes i alle slike undersøkelser som en viktig variabel.

2) Skoleforskningen. Ved Sosiologisk Institutt, Universitetet i Bergen, er det etablert et dataarkiv for skole- og undervisningstilbud.

Kommunetype er en sentral uavhengig variabel.

3) Medisinsk forskning. Kreftforskerne ved Universitetet i Oslo er i gang med en undersøkelse, hvor de studerer forekomsten av kreft i forhold til økologiske bakgrunnsfaktorer, bl.a. kommunetype.

4) Samfunnsgeografisk forskning. Studier av befolkningsutvikling, flyttinger, kommunikasjoner og næringsliv bruker i stor grad kommunetype som en forklaringsvariabel. Det er viktig at det nettopp er kommunene som blir klassifisert, fordi svært mye statistikk foreligger med kommunen som minste enhet. Dessuten vil en klassifisering ha stor verdi som en kortfattet beskrivelse av kommunens næringsstruktur og sentralitet.

5) Demografisk forskning. Her skal klassifiseringen danne basis for analyser av demografiske elementer som fruktbarhet, dødelighet og flyttinger og deres sammenheng med økologiske bakgrunnsfaktorer.

Også på mange andre områder der en studerer elementer som har en romlig fordeling, vil en kommuneklassifisering kunne bidra til en forklaring av observerte mønstre.

C. Kommunetype nyttes i dag for flere statistikkområder (flyttestatistikk, dødelighetsstatistikk, valgstatistikk). Den bør være relevant også for andre områder, f.eks. sykdomsstatistikk og miljøstatistikk. Videre vil en anta at det er behov for kommunal typebestemmelse ved statistiske analyser over bl.a. følgende emner: Bosetting, yrkesaktivitet, bostedstudie/skolested, tilslutning til trossamfunn, familie og familiesammensetning, husholdning og husholdningssammensetning, boligmassen og dens sammensetning, boligstandard og boligtetthet, sosiale og kulturelle utgifter osv.

Innenfor befolkningsprognosearbeidet skal kommunegrupperingen

- i) i en overgangsperiode være det direkte grunnlag for inndeling av landet i fruktbarhetsområder,
- ii) utgjøre en del av bakgrunns materialet ved en inndeling i primære befolkningsregioner,
- iii) være noe av underlaget for analyser av og prognoser for arbeidsmarkedsatferden.

Av denne oversikten vil en se at kommuneinndelinger brukes på mange områder i dag. Fordi bruken av modeller er i sterk utvikling innen samfunnsvitenskap og planlegging, må en regne med økende behov i framtida for slike systematiserte, forenklete oversikter som en kommuneklassifisering er.

2. Andre kommuneklassifiseringer

En inndeling av "bygdene" i grupper etter næringsstrukturen ble utarbeidd av Øivind Rødevand på grunnlag av folketellingen 1946 (10 , side 35). Den var først og fremst tenkt brukt i flyttestatistikken og var forholdsvis detaljert med sine ni grupper. Den er siden blitt brukt av og til, senest i en undersøkelse av flyttetilbøyeligheten mellom kommunene [1], og i et foreløpig forslag til en gruppering av kommunene i fruktbarhetsområder til bruk ved befolkningsprognoser [2].

Ved analysen av data fra folketellingen 1950 gikk Byrået imidlertid over til en annen inndeling ([4], side 52). Det nye her er at en skiller mellom tett bebygde og spredt bebygde herreder. (Et herred er karakterisert som tett bebygd når 50 prosent eller mer av den hjemmehørende befolkning er bosatt i hussamlinger på minst 200 personer.) Disse to gruppene er så igjen delt i tre etter næringsstrukturen. Når byene så tas med, får en sju grupper i alt.

Med en mindre endring ("spredt bebygde industriherreder" er gått opp i gruppen "andre spredt bebygde herreder") er denne inndelingen beholdt. Det er derfor av interesse å se nærmere på den. (Vedlegg 1.) Da den ble laget, fungerte den øyensynlig tilfredsstillende. I dag har samfunnsutviklingen gått i en slik retning at den til de fleste formål er lite brukbar.

De viktigste svakhetene ved inndelingen er følgende:

- a) Administrativ status (bykommune - landkommune) brukes som kriterium. Dette kjennemerke er av mindre betydning for kommunen i dag.
- b) I klassifiseringskriteriene skilles det ikke mellom de to næringene jord- og skogbruk og fiske og fangst.
- c) Kommunens beliggenhet i forhold til større tettsteder (her kalt sentralitet) er ikke tatt med.
- d) Et enkelt 50-prosent kriterium som skille mellom gruppene er for grovt og gir en god del urimelige resultater.
- e) To av gruppene (4 og 6) bærer for mye preg av å være restgrupper.

Til slutt skal nevnes noen andre kommuneklassifiseringer. I en undersøkelse av regionale ulikheter i norsk jordbruk laget Thormodsæter en kommuneinndeling etter næringsstruktur som omfatter fem grupper (12 , side 123-125). Han brukte materiale fra folketellingen 1950. Lianes klassifiserte kommunene etter næringsstruktur med grunnlag i folketellingen 1960 ([6], side 7-8). Denne klassifisering ble gjort i tilknytning til en undersøkelse av alders- og yrkesstrukturen i jordbruket. Det må også nevnes

at det i forbindelse med jordbrukstellingene 1959 ble foretatt en inndeling i "naturlige jordbruksområder", i alt 20. ([5], side 7-10).

Østby [13] har som ledd i et større arbeide om geografisk mobilitet også laget en kommunegruppering. Den består av ni grupper og er spesielt egnet til å forklare flyttestrømmene mellom kommunene. Hovedkriteriet for inndelingen er næringsstrukturen, men den trekker også inn andre kriterier av spesiell interesse for flyttingene.

3. Forslag til kommuneklassifisering.

Som det framgår av kapittel 1 vil en kommuneklassifisering kunne være nyttig til ulike formål. Den enkelte brukers krav til oppbygging og detaljeringsnivå av en kommunegruppering, vil variere. For å gjøre klassifiseringen så anvendbar som mulig, er den derfor utarbeidet i to utgaver:

Klassifisering A er forholdsvis detaljert og resultatet uttrykkes ved en kode som består av tre kjennetegn. De tre kjennetegn representerer næringsstruktur, bosetningstetthet og sentralitet. Et viktig poeng her er at den enkelte bruker selv kan sette sammen kommunene i grupper etter kodene.

Klassifisering B er en hovedinndeling av kommunene i 9 typer. Den er satt sammen på en slik måte at den antas å gi fornuftige grupper til mange av de formål som er aktuelle.

I dette notatet skal vi bare omtale klassifisering B. Denne er primært beregnet brukt på data fra folketellingene. Det vil imidlertid ikke foreligge fullstendige resultater fra folketellingen 1970 før ved utgangen av 1973. Det er likevel et stort behov for å kunne ta i bruk inndelingen allerede nå. Derfor har en i vedlegg 2 tatt med en liste over kommunene med tilhørende kommunetype. Denne oversikten bygger dels på data fra sysselsettingsstatistikken 1968, dels på de resultater fra folketellingen 1970 som er tilgjengelige. Det må derfor understrekes at den er midlertidig. Den endelige klassifisering vil formodentlig bli publisert i 2. kvartal 1974.

3. 1. Konklusjon.

Vi skal først i dette kapitlet gi kriteriene for klassifiseringen i sin helhet. Den bygger på de prinsipper og betraktninger som det er redegjort for i dette notat.

Følgende næringsinndeling er brukt: (Tallene til høyre refererer seg til kodene i "Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk" [7].)

Jord- og skogbruk	0100 - 0300
Fiske og fangst	0400 - 0900
Industri	1100 - 4000
Handel	6100 - 7000
Samferdsel	7200 - 8000
Tjenesteyting	8100 - 9400

De tre første næringene blir med et fellesnavn kalt vareproduserende næringer, mens de tre øvrige kalles tjenesteytende næringer. Næringenes innbyrdes størrelsesforhold i en kommune måles etter antall sysselsatte. Eks.: Jord- og skogbruk er større enn industri betyr: Jord- og skogbruk sysselsetter flere personer enn hva industrien gjør.

For noen av gruppene stilles det spesielle krav til sentraliteten. Det brukes her to betegnelser for denne. Høy sentralitet betyr at kommunen ligger innenfor akseptabel daglig pendlingsavstand til et større tettsted (folketallet > ca. 10 000) og har en "rimelig" reisetid for en dagsreise til et landsdelssenter. Lav sentralitet betyr at kommunen ikke ligger innenfor akseptabel daglig pendlingsavstand til noe stort eller middels stort tettsted (folketallet > ca. 5 000), og at kommunen heller ikke har en "rimelig" reisetid for en dagsreise til et landsdelssenter. De kommuner som ikke kommer med i noen av gruppene, kan sies å ha en midlere sentralitet.

I kapittel 3.4 er det gjort nærmere rede for de begreper som benyttes i sammenheng med sentraliteten.

For hver type er ført opp typenummer, navn, kriterier og antall kommuner i gruppen når datagrunnlaget er sysselsettingsstatistikken fra 1968. Det understrekes at denne statistikken omfatter arbeidsplassene i kommunen, ikke de bosatte. Utpendlerne kommer derfor ikke med, det gjør derimot innpendlere fra andre kommuner. En må derfor regne med endringer for noen kommuners vedkommende når klassifiseringen anvendes på data fra folketellingen 1970.

Type 1: Landbrukskommuner 109 kommuner

De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Dessuten må minst ett av disse krav være oppfylt: a) Jord- og skogbruk sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer. b) Jord- og skogbruk er større enn fiske og fangst, som igjen er større enn industri.

Type 2: Mindre sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner 61 kommuner

De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Ingen enkelt vareproduserende næring sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer, og fiske og fangst er minste vareproduserende næring. Kommunen har ikke høy sentralitet.

- Type 3: Sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner 40 kommuner
De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Ingen enkelt vareproduserende næring sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer, og fiske og fangst er minste vareproduserende næring. Kommunen har høy sentralitet.
- Type 4: Fiskerikommuner 46 kommuner
De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Dessuten må minst ett av disse krav være oppfylt: a) Fiske og fangst sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer. b) Fiske og fangst er større enn jord- og skogbruk, som igjen er større enn industri.
- Type 5: Blandede fiskeri- og industrikommuner 25 kommuner
De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Ingen enkelt vareproduserende næring sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer, og jord- og skogbruk er minste vareproduserende næring.
- Type 6: Mindre sentrale industrikommuner 25 kommuner
De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Industri sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer. Kommunen har ikke høy sentralitet.
- Type 7: Sentrale industrikommuner 44 kommuner
De vareproduserende næringer er større enn de tjenesteytende næringer. Industri sysselsetter mer enn 2/3 av de sysselsatte i de vareproduserende næringer. Kommunen har høy sentralitet.
- Type 8: Blandede tjenesteytings- og industrikommuner 51 kommuner
De tjenesteytende næringer er større enn de vareproduserende næringer. Industri er største vareproduserende næring. Kommunen har ikke lav sentralitet.
- Type 9: Andre tjenesteytingskommuner 43 kommuner
De tjenesteytende næringer er større enn de vareproduserende næringer. Dessuten må ett av disse krav være oppfylt: a) Industri er ikke største vareproduserende næring. b) Industri er største vareproduserende næring og kommunen har lav sentralitet.

3. 2. Valg av kriterier.

Næringsstrukturen i kommunene er klassifiseringens hovedkriterium. Dette er naturlig fordi yrkesbefolkningens fordeling på næringer karakteriserer

kommunen på flere områder. Først og fremst forteller den mye om naturmiljøet og menneskets utnytting av dette. Fordi de ulike yrker er med på å prege det samfunnsmiljø hvor de rekrutterer sin arbeidskraft, vil næringsstrukturen også si en god del om de sosiale forhold blant befolkningen. Gjennom dette kriterium vil en også få en indikasjon på bosetningstettheten i kommunen.

Statistiske oppgaver over den relative fordeling av yrkesbefolkningen på de enkelte næringer danner grunnlaget for en klassifisering etter næringsstruktur. Det er altså offisielle tall, lette å sammenligne over tid og uten mulighet for subjektiv fortolkning. Dette er en fordel som ikke alle aktuelle kriterier har.

Bosetningstetthet er et begrep som ikke er entydig. Ikke desto mindre er det et nyttig kriterium og er tatt med her som et supplement til næringsstruktur. Som mål for bosetningstetthet er brukt prosent av befolkningen som bor i tettbygde kretser.

Sentralitets-begrepet blir stadig mer aktuelt i dagens samfunnsdebatt. Det er karakteristisk at ingen av Byråets tidligere kommuneklassifiseringer tar med dette kriterium. I dag ville en neppe kunne lage en tidsmessig typeinndeling uten å ta hensyn til denne siden ved kommunen.

Samfunnsutviklingen etter krigen har først og fremst vært preget av en sterk rasjonalisering i de gamle hovednæringene - jordbruk, skogbruk, fiske og fangst - og dessuten innenfor industri og håndverk. Dette har frigjort arbeidskraft og andre ressurser slik at vi har fått en sterk utvikling av de tjenesteytende næringer. Varer som tidligere ble produsert og bearbeidet i lokalsamfunnet og i den enkelte familie, blir nå i sterkere og sterkere grad tilvirket ved noen få, større fabrikker. Distribusjon og omsetning av den stadig økende vareflom legger beslag på store ressurser. Den økende levestandard har gjort det mulig for stadig større befolkningsgrupper å etterspørre varer og tjenester som før var forbeholdt de få. Dette øker behovet for arbeidskraft i de næringsgrener som tilbyr tjenester av ulike slag.

Etterhvert som samfunnet blir mer spesialisert og komplisert, merkes et økende behov for et utvidet engasjement fra det offentlige. Utbygging av utdannelsessystemet, trygdesystemet og et stort behov for forskning og planlegging er viktige grunner til at den offentlige forvaltning er økt sterkt i omfang de siste år.

På landsbasis ser utviklingen slik ut:

Tabell 1: Prosent av de sysselsatte fordelt på de enkelte næringer 1950, 1960, 1969.

Næring	År	1950	1960	1969
Jord- og skogbruk Fiske og fangst		28,5	21,0	14,4
Industri og bergverk Bygg og anlegg, kraft og vannf.		34,2	34,7	35,9
Tjenesteytende næringer		37,3	44,3	49,7

Kilde: St.meld. nr. 27 (1971-72)

I dag er over halvparten av yrkesbefolkningen knyttet til de tjenesteytende næringer. Den sterke økning av antall arbeidsplasser i denne sektor fører imidlertid med seg store regionale forskyvninger i arbeidstilbudet. Størsteparten av bedriftene som tilhører de tjenesteytende næringer har sett det som en fordel å lokalisere seg til sentralt beliggende tettsteder. Spesielt ettertraktet er de store byene.

Konsekvensene av dette er at det utvikles et nett av såkalte sentralsteder. Ett eller flere sentralsteder med nærmeste omland er kjent under begrepet byregion. Noen kommuner vil følgelig tilhøre en byregion, mens andre ligger utenfor disse regionene. De siste årene har befolkningsveksten vært betydelig større i byregionene enn for riket under ett. (Se f.eks. [8].)

Kommunens beliggenhet i forhold til større sentra er altså helt tydelig et viktig karakteristikum ved kommunen. Densom utviklingen fortsetter som nå, vil denne tendens forsterkes. Som et eksempel på at dette karakteristikum er blitt nyttet i praktiske, politiske avgjørelser, kan nevnes ordningen med investeringstilskott ved etablering eller utvidelse av næringsvirksomhet. Den gjelder i et utvalg kommuner som med hensyn til næringsstruktur spenner over et stort spektrum. Derimot har praktisk talt samtlige kommuner lav sentralitet.

Som kriterium har sentralitet en praktisk ulempe i forhold til næringsstruktur og bosetningstetthet. I den prosedyre som fører fram til en typebestemmelse er det involvert en langt høyere grad av subjektivt skjønn for dette kriterium enn for de to andre kriterier. Dette betyr selvsagt ikke at kriteriet er dårligere enn de andre, men det gjør sammenligninger mellom ulike klassifiseringer vanskelig.

Jeg har omtalt sentralitetskriteriet såpass fyldig i dette notat fordi det ikke tidligere har vært benyttet i Byråets inndeling og fordi jeg tror at dette kriterium kanskje vil bli det viktigste i fremtiden.

En kunne selvsagt tenke seg å utvide listen over kriterier. Geografisk beliggenhet, klima, størrelse, pendlingssituasjon osv. er andre kjenne-

merker av betydning. Men disse kriteriers betydning må vurderes mot den anseelige komplisering av klassifiseringen det ville føre til om antallet kriterier øker. Ut fra dette har en villet bli stående med tre kriterier, - næringsstruktur, bosetningstetthet og sentralitet.

3. 3. Næringsstrukturen.

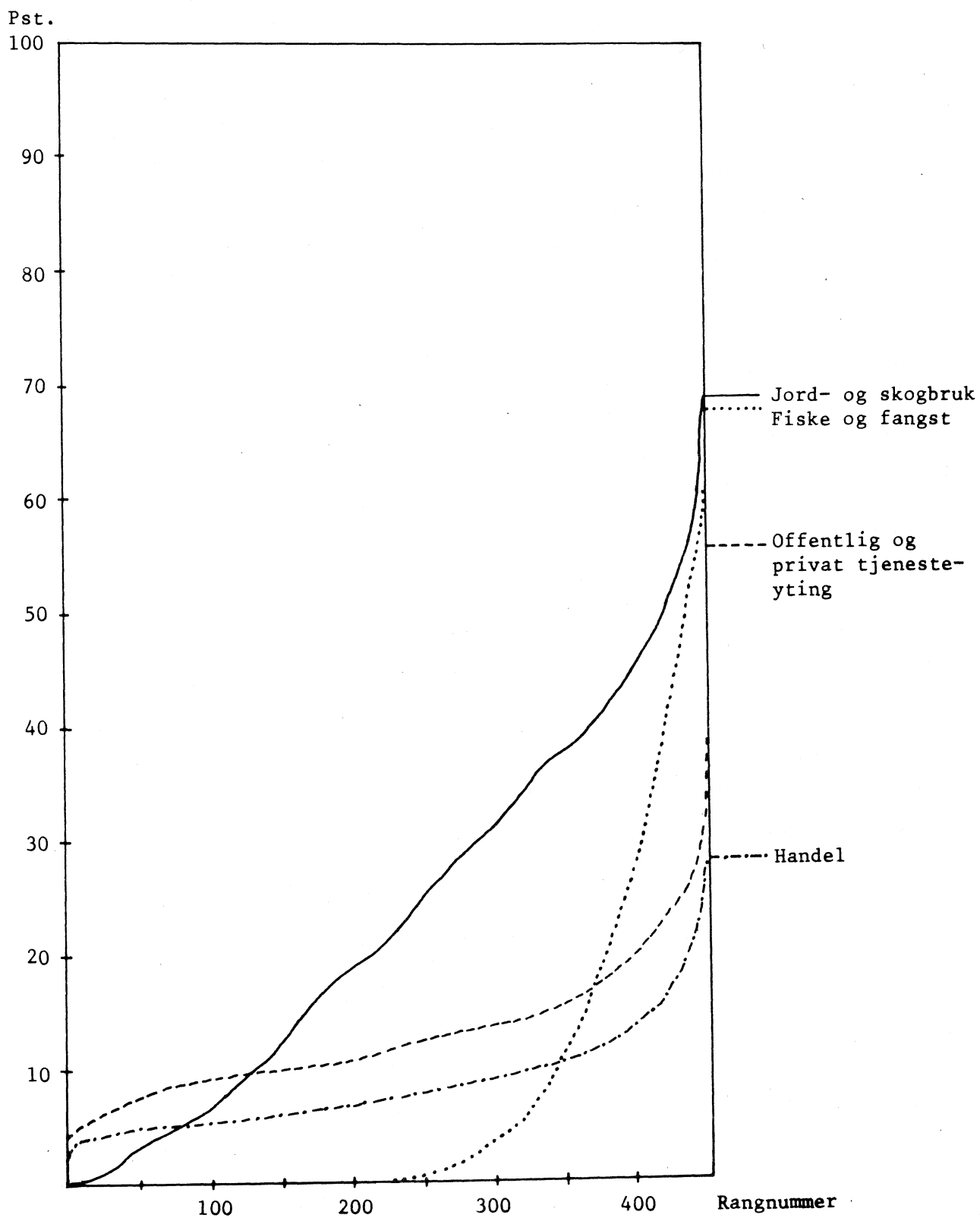
En analyse av de enkelte næringers andel av de sysselsatte i hver kommune er utført [9], (figur 1 og 2). Figurene illustrerer hovedtendensen godt. Langs den vannrette akse er avsatt kommunene rangert etter prosentandel i næringen (slik at den kommune som har minst prosentandel i næringen får rangnr. 1 og kommunen med høyest prosentandel i næringen får rangnr. 451 (data fra 1968)). Langs den loddrette akse er avsatt næringens prosentandel av det totale antall sysselsatte i kommunen.

Av figuren kan vi skille ut to hovedtyper av næringer. Jord- og skogbruk, fiske og fangst og industri og bergverk er kjennetegnet av en nokså jevn fordeling av kommunene fra 0% og opp til 60-70%. (Unntak er det store antall kommuner hvor fiske og fangst ikke er representert eller bare er representert i ubetydelig grad.)

De andre fem næringene danner en gruppe for seg. De er representert i alle kommuner og har en sterk opphopning i området fra ca. 5% til ca. 15%. På figuren illustreres dette ved at kurven for disse næringene starter et stykke oppe på den vertikale akse og har et mye slakere forløp enn for de tre øvrige næringer. De høyest rangerte kommuner har så store prosentandeler at det forårsaker en bratt stigning av kurven på slutten.

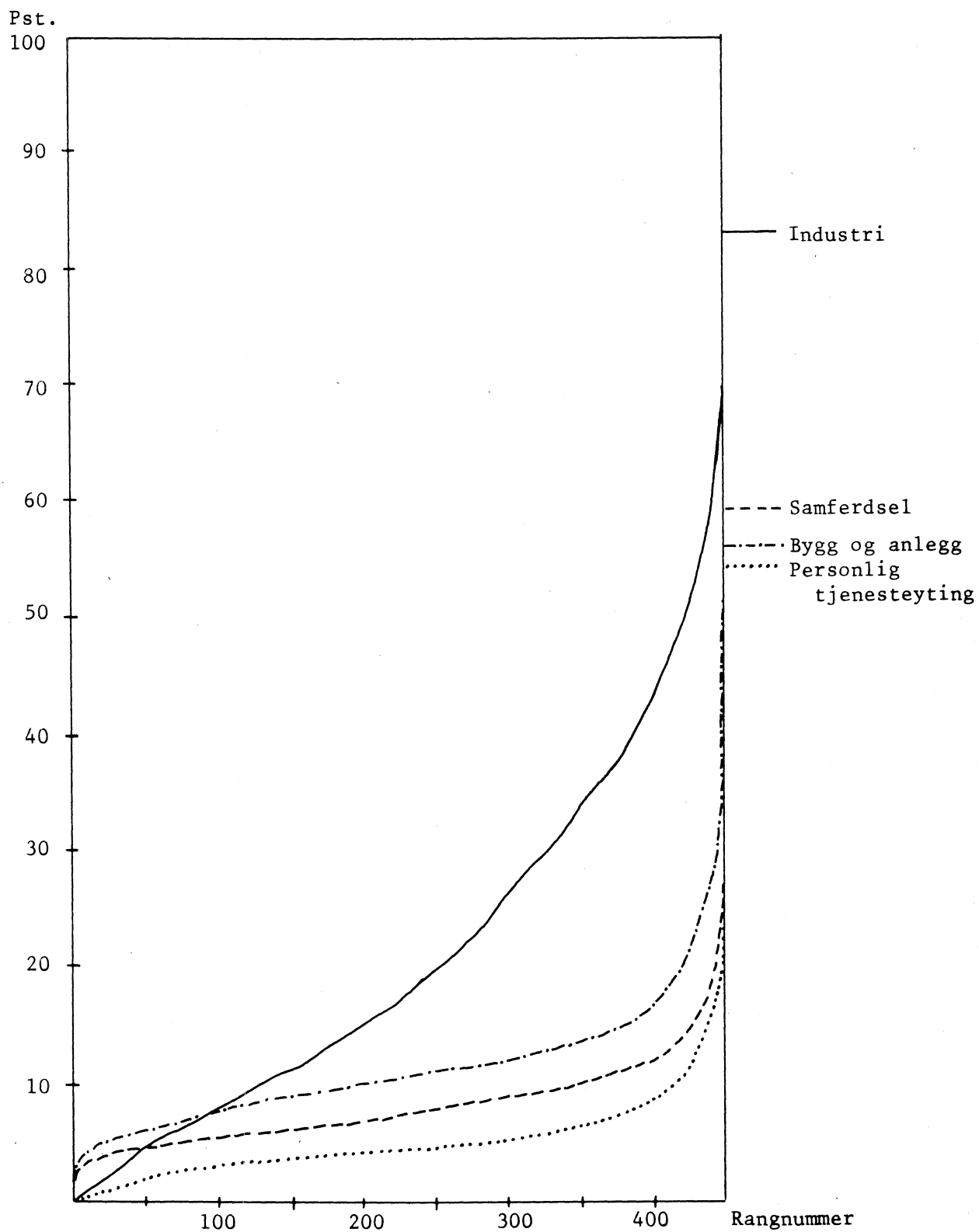
Dette mønsteret kan forklares slik: Noen næringer (bygg og anlegg, handel, samferdsel, tjenesteyting) vil inneholde produksjon av varer og tjenester som etter sin natur bare er konsumerbare i produksjonskommunen. Som eksempel på slik produksjon kan nevnes lokal kraftforsyning, kommunalt veivedlikehold, dagligvaresalg o.l. Slike varer og tjenester er nødvendige for alle kommuner, men størrelsen er en direkte funksjon av et eller annet kvantitetsmål for kommunen, f.eks. innbyggertallet. En kan si at de som er sysselsatt i slik "lokal" produksjon, yter nødvendige tjenester for kommunens innbyggere. Dette tjenestebehovet varierer med hensyn på flere faktorer, men likevel holder det seg innenfor en fast ramme. Dette er årsaken til at de fleste kommuner vil ha en tilnærmet lik prosentandel sysselsatt i disse næringene.

Figur 1: Rangeringsdiagram for sysselsettingen i kommunene, 1968.

Kilde: [9, side 48-49]

Figur 2: Rangeringsdiagram for sysselsettingen i kommunene, 1968.

Kilde: [9, side 48-49]

De tre andre næringene (jord- og skogbruk, fiske og fangst, industri og bergverk) inneholder praktisk talt ingen slik lokalproduksjon. All produksjon her er i prinsippet av en slik natur at den kan konkurrere på markedet utenfor kommunen og den er selv utsatt for konkurranse utenfra. En helt annen sak er at varens (tjenestens) aktuelle marked begrenses av en rekke praktiske faktorer (f.eks. holdbarhet, transportkostnader osv.). Disse næringers andel av totalproduksjonen i kommunene vil derfor fordele seg mere jevnt over et større intervall, uten noen tendens til opphopning omkring spesielle prosentandeler.

Heretter i dette notatet vil jeg omtale næringene jord- og skogbruk, fiske og fangst og industri og bergverk som vareproduserende næringer. Handel og finans, samferdsel og tjenesteyting blir kalt tjenesteytende næringer. Bygg og anlegg står her i en slags mellomstilling.

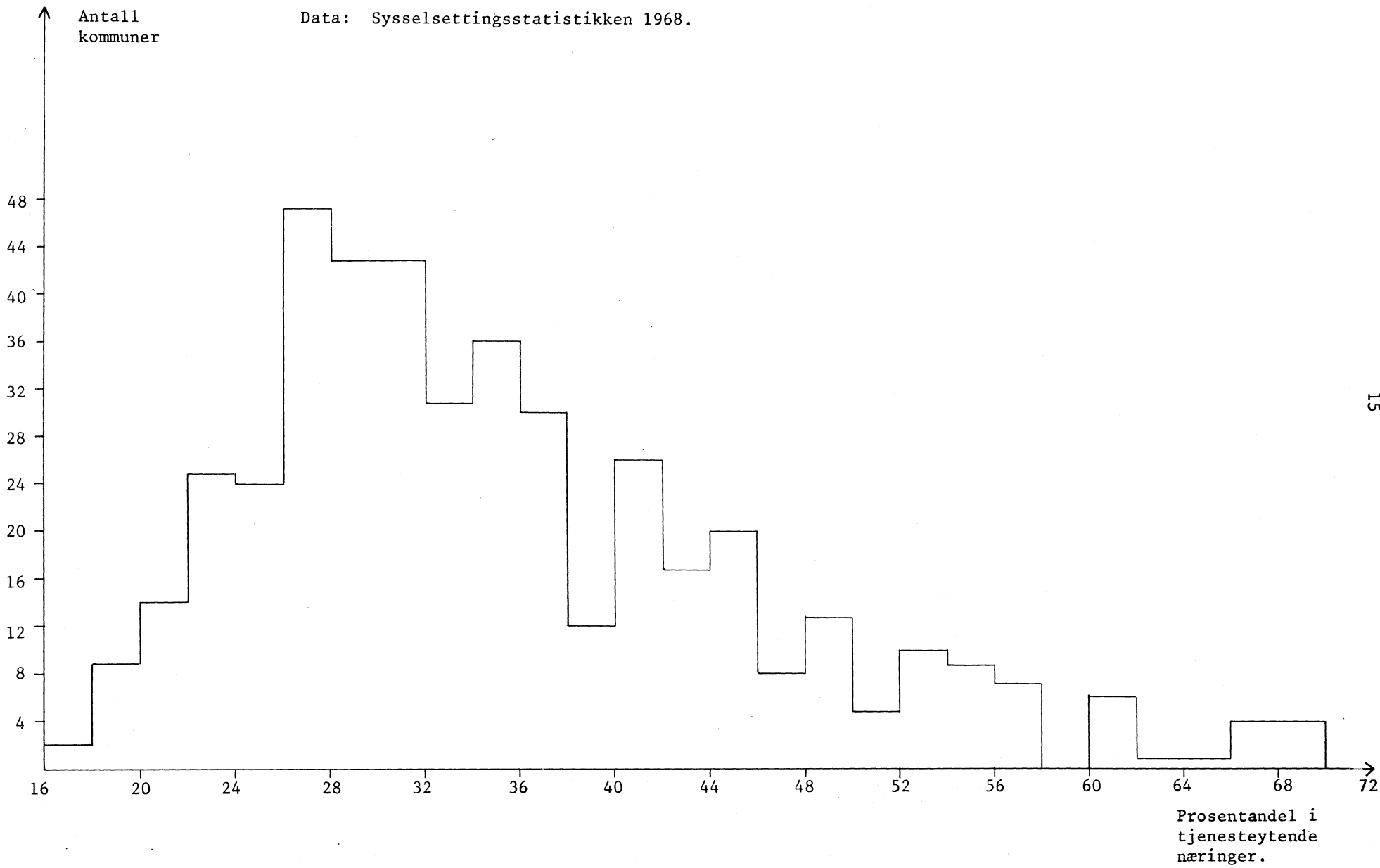
Flertallet av kommunene har en næringsstruktur hvor de vareproduserende næringer dominerer og hvor de tjenesteytende næringene ligger omkring den prosentandel en kunne vente ut fra tankegangen om at en viss del av de sysselsatte er beskjeftiget med å yte service for befolkningen. For slike kommuner er mindre variasjoner i de tjenesteytende næringer av liten interesse, kommunen kan klassifiseres ved å betrakte de vareproduserende næringer. Vi kommer tilbake til dette.

Først må en imidlertid finne en rimelig måte å skille ut de kommuner som har en så stor sysselsetting i de tjenesteytende næringer at de faller utenfor den store gruppe av kommuner med "normal" prosentandel i disse næringer. Figur 3 viser at hovedtyngden av kommuner har en andel i de tjenesteytende næringer på fra ca. 20% til ca. 40%. En del kommuner har prosentandeler som er vesentlig høyere enn 40, og disse må skilles ut ved grupperingen.

Et naturlig og enkelt kriterium her er å skille ut de kommuner hvor de tjenesteytende næringer sysselsetter flere enn de vareproduserende næringer. Dette gjelder 94 kommuner når vi bruker data fra sysselsettingsstatistikken 1968. En indikasjon på hvor godt dette kriterium er, kan en få ved å se på differansen mellom de to andelene (tallverdi). Den bør være markert

Figur 3: Prosentandel i de tjenesteytende næringene i Norges kommuner.

Data: Sysselsettingsstatistikken 1968.

for flest mulig kommuner. For 44 av kommunene er den mindre enn 5, og ytterligere 43 kommuner har en differanse på mellom 5 og 10. Dette betyr at hele 90% av kommunene har en differanse mellom de vareproduserende næringers andel og de tjenesteytende næringers andel som er større enn 5 i tallverdi. Det må betraktes som tilfredsstillende.

Vi har hele tiden sammenlignet de vareproduserende og tjenesteytende næringer. Ifølge min tidligere definisjon av disse begreper, er næringen bygg og anlegg holdt utenfor her. Dette betyr at vi ser helt bort fra denne næringen under klassifiseringen. Begrunnelsen er at bygg og anlegg vanskelig lar seg plassere i noen av disse kategoriene og at sysselsettingen i denne næring stort sett er en funksjon av innbyggertallet med variasjoner for ulik økonomisk aktivitet. I noen få kommuner sysselsetter næringen langt flere enn dette nivå skulle tilsi, men det dreier seg da som regel om relativt kortvarige, større anleggsarbeider. Det ville være uheldig å ta med slike arbeidsplasser i en klassifisering som forutsettes å være gyldig i mange år framover.

Vi går nå tilbake til de kommuner hvor de vareproduserende næringer sysselsetter flere enn de tjenesteytende næringer. Dette er langt de fleste kommunene, basert på sysselsettingsstatistikken 1968 dreier det seg om 350. For disse kommunene vil vi se bort fra mindre variasjoner i de tjenesteytende næringer og klassifisere dem ut fra de tre vareproduserende næringer.

Dette synes å innebære to klare fordeler:

a) Vi risikerer ikke at mindre utslag i de tjenesteytende næringer får avgjørende innflytelse på typeplasseringen av kommunen. Eksempel: Vi kan tenke oss to spredtbygde landbrukskommuner som bare har den nødvendige sysselsetting i de tjenesteytende næringer. Men i den ene er det plassert et interkommunalt pleiehjem, hvor det finnes en del arbeidsplasser. Dersom en skulle kreve at en kommune skal ha en bestemt prosentandel av totalantallet sysselsatt i jord- og skogbruk for å komme i gruppen "landbrukskommuner", ville en lett kunne komme i den situasjon at den ene kommunen ville oppnå dette, mens pleiehjemskommunen ikke ville klare kravet. Fordi det er en del arbeidsplasser på pleiehjemmet, ville dette "trykke" prosentandelen i jord- og skogbruk. Virkningen av dette er uheldig, fordi det ville være åpenbart galt å skille de to kommunene. De er begge typiske landbrukskommuner, uansett om det er bygget et moderne pleiehjem i den ene av dem.

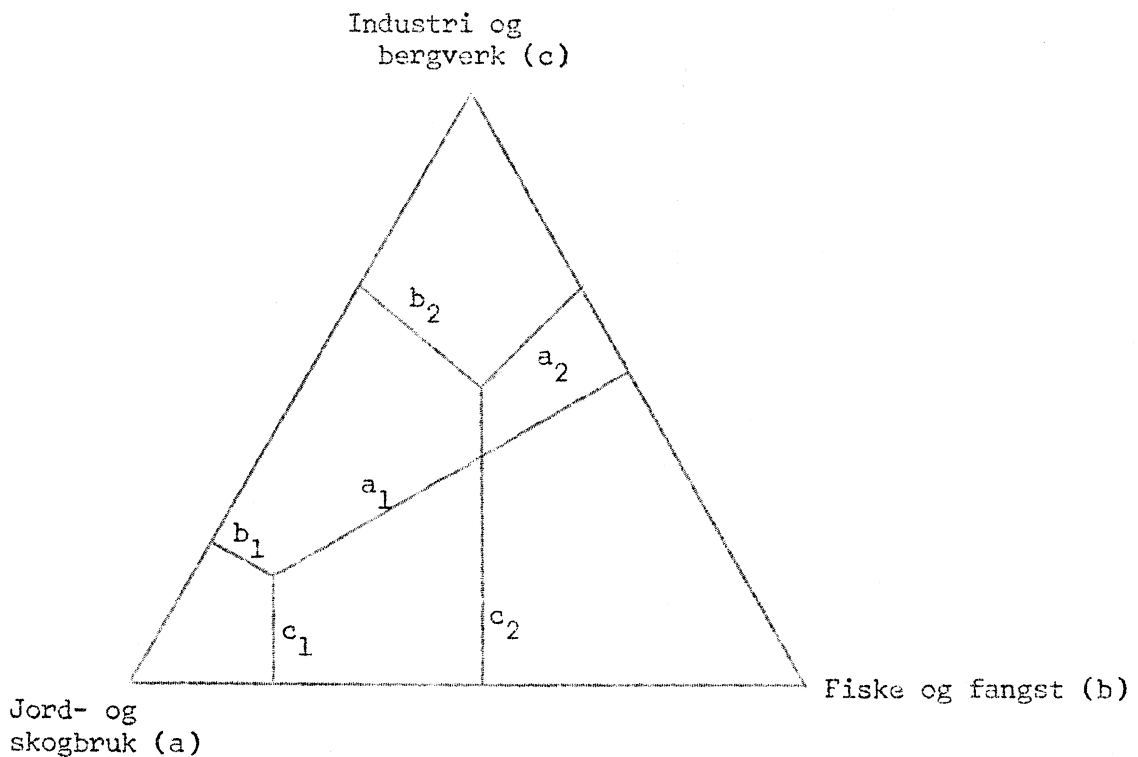
b) Det blir enklere å klassifisere kommunene når vi bare har tre næringer å legge til grunn.

Den greieste oversikten over de tre næringene og deres innbyrdes forhold får vi på et trekantdiagram. For alle punkter i en likesidet trekant gjelder det at summen av avstandene fra punktet til hver av sidene i trekanten er konstant og lik høyden i trekanten. Hvis kommunen representeres av tre

prosenttall som angir de tre vareproduserende næringers innbyrdes styrkeforhold (sum = 100), vil alle kommunene kunne plasseres i et punkt i trekanten. Kommuner som har stor sysselsetting i jord- og skogbruk vil ligge nær det respektive hjørne i trekanten. Tilsvarende for de to andre næringer. Kommuner som har en allsidig næringsfordeling, vil ligge mere sentralt i trekanten.

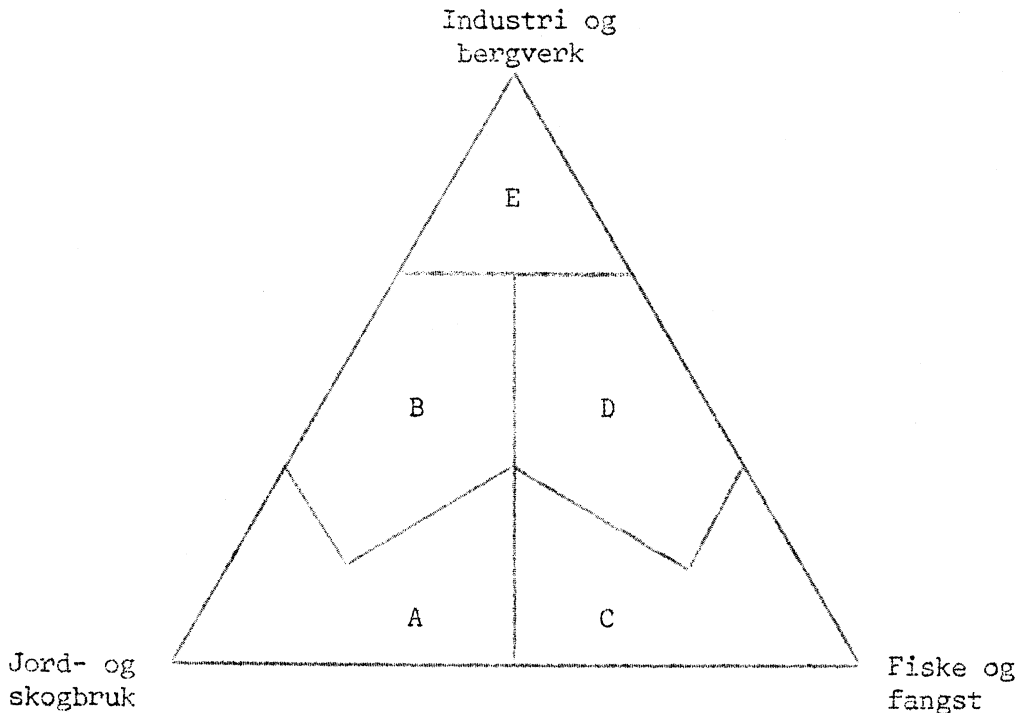
Figur 4: Trekantdiagram. $a + b + c = 100$.

Når en på denne måten kan plote kommunene inn på et slikt diagram, vil klassifiseringen bestå i å dele opp trekanten. Alle kommuner som ligger i samme rom i trekanten, får så samme typebetegnelse.

Det er klart at dette teoretisk kan gjøres på utallige måter. Bare noen få av disse er akseptable for vårt formål. Etter å ha prøvd en rekke inndelinger, har jeg tilslutt blitt stående ved den som fremgår av figur 5. Denne har en del fordeler som gjør den godt egnet til bruk for en kommuneklassifisering.

Figur 5. Gruppering etter de vareproduserende næringer.

I område A vil en finne de kommuner som kan betegnes "Landbrukskommuner". Det vil for det første være kommuner hvor jord- og skogbruksandelen av de vareproduserende næringer er større enn $2/3$. Dessuten vil de kommuner hvor jord- og skogbruk er største vareproduserende næring og fiske og fangst nest største, komme i denne gruppen. Den består av 109 kommuner (data fra 1968).

I område C vil fiskerikommunene ligge. Her må enten fiske og fangst sysselsette mer enn $2/3$ av totalsysselsettingen i de vareproduserende næringer eller fiske og fangst være største vareproduserende næring og jord- og skogbruk nest største. Det er 46 kommuner i denne gruppen.

I område E ligger industrikommunene. Her er kriteriet enkelt: Industri og bergverk skal sysselsette mer enn $2/3$ av den totale sysselsetting i de vareproduserende næringer. 69 kommuner tilhører denne gruppen.

Tilbake står så to blandingsområder, B og D. De er skilt etter hvilken primærnæring som er viktigst. Område B inneholder kommuner hvor jord- og

skogbruk sysselsetter flere enn fiske og fangst. Disse kan vi kalle "Blandede landbruks- og industrikommuner". I område D finnes de kommuner hvor fiske og fangst sysselsetter flere enn jord- og skogbruk. Disse kan vi kalle "Blandede industri- og fiskerikommuner". Område B har 101 kommuner, område D 25 kommuner.

Det gjenstår nå å betrakte de kommuner hvor de tjenesteytende næringer er viktigere enn de vareproduserende. Det viser seg at det er behov for en todeling av denne gruppen fordi kommunene er nokså ulike. De kommuner hvor industri og bergverk er største vareproduserende næring er da skilt ut som en egen type. "Blandede tjenesteytings- og industrikommuner" kan vi kalle denne gruppen. Den omfatter flere av de største byene og består av 51 kommuner.

De gjenstående kommuner utgjør så en type for seg. Selv om kommunene her har flere felles trekk, bærer den likevel til en viss grad preg av å være en restgruppe. Det dreier seg om kommuner hvor industri spiller liten rolle. Derimot har en eller flere av de tjenesteytende næringer en langt større betydning enn det som er vanlig. Ofte er det samferdselen som gir grunnlag for mange arbeidsplasser. Men det kan også være turistnæringen, en større institusjon innenfor helsesektoren eller statlig virksomhet, f.eks. forsvaret. 45 kommuner får denne typebetegnelsen.

Vi kan konkludere dette avsnittet med å minne om at vi altså har delt inn kommunene etter næringsstruktur i sju grupper. To av dem er skilt ut fordi de har ekstra stor sysselsetting i de tjenesteytende næringer, de øvrige fem er klassifisert etter de vareproduserende næringers innbyrdes forhold.

3. 4. Bosetningstetthet.

Som mål for bosetningstetthet brukes prosent av befolkningen som bor i tettbygde folketellingskretser. Den varierer fra 0 til 100. Godt over halvparten av kommunene har en prosent som er mindre enn 25.

Byråets tidligere inndeling opererte med bare to grupper, med 50% som grenseverdi. En har nå ønsket en adskillig finere inndeling, samtidig som det bør være mulig å sammenligne den med den tidligere inndelingen. Følgende forslag fremsettes:

Hvis vi betegner tettstedsbefolkningen i prosent av totalbefolkningen for en kommune med t , faller kommunen i en av gruppene 1 - 6 etter følgende kriterier:

- Gruppe 1: $t < 20$.
- Gruppe 2: $20 \leq t < 40$.
- Gruppe 3: $40 \leq t < 50$.
- Gruppe 4: $50 \leq t < 60$.
- Gruppe 5: $60 \leq t < 80$.
- Gruppe 6: $t \geq 80$.

Tidligere undersøkelser og generell erfaring sier oss at vi bør vente sterk korrelasjon mellom næringsstruktur og bosetningstetthet. Tabell 2 gir en oversikt over denne sammenhengen. Vi finner her kommunene klassifisert etter næringsstruktur og fordelt på grupper etter bosetningstetthet.

Tabell 2: Sammenheng næringsstruktur - bosetningstetthet.

Næringsstruktur	Bosetningstetthet						Sum
	1	2	3	4	5	6	
Landbrukskommuner	84	21	3	1	0	0	109
Blandede landbruks- og industrikommuner	29	49	11	6	6	0	101
Fiskerikommuner	32	7	3	0	4	0	46
Blandede fiskeri- og industrikommuner	8	3	4	2	3	5	25
Industrikommuner	1	5	5	6	36	16	69
Blandede tjenesteytings- og industrikommuner	0	2	0	7	14	28	51
Andre tjenesteytingskommuner	8	15	11	8	1	0	43
Sum	162	102	37	30	64	49	444

Hovedtendensene synes klare: Landbrukskommuner og Fiskerikommuner finner vi i overveiende grad i gruppe 1 og 2, altså de mest spredtbygde. Blandede landbruks- og industrikommuner har en lignende fordeling med hovedvekt på gruppe 2.

På den annen side har vi de to typene Industrikommuner og Blandede tjenesteytings- og industrikommuner som har de aller fleste av sine kommuner plassert i de grupper som har høyest bosetningstetthet. Gruppe 5 er typisk for Industrikommunene, gruppe 6 for Blandede tjenesteytings- og industrikommuner. Det er interessant å legge merke til at Blandede fiskeri- og industrikommuner fordeler seg nokså jevnt på de seks gruppene. Men dette er unntaket. Generelt kan en si at det er en sterk sammenheng mellom næringsstruktur og bosetningstetthet. Dette skulle tilsi at det i den klassifiseringen som diskuteres i dette notatet, ikke er rimelig og/eller nødvendig å sette opp spesifikke krav til bosetningstettheten. Gjennom den klassifisering etter næringsstruktur som er foretatt, vil en være sikret at gruppene er tilnærmet homogene også med hensyn på bosetningstetthet.

3. 5. Sentralitet.

Med sentralitet vil jeg i dette notat mene kommunens geografiske beliggenhet sett i forhold til et eller flere sentra hvor det finnes funksjoner av høy orden (sentrale funksjoner). Alle mennesker er avhengige av tilgang

til slike sentrale funksjoner, men i ulik grad. Graden bestemmes av en rekke faktorer, slike som yrke, alder, kjønn, interesser, helse, utdannelse osv.

De sentrale funksjoner lokaliseres først og fremst til tettsteder av ulik størrelse. I de mindre og mellomstore tettstedene vil en finne de funksjoner som oppsøkes så ofte at tettstedet med omland representerer et marked som er stort nok. I de største tettstedene vil vi selvfølgelig også finne alle disse funksjonene og dertil vil de mest spesialiserte funksjoner lokalisere seg her.

Måling av sentraliteten har to sider:

- I Valg av sentra og nivådeling av disse.
- II Valg av reisetidsomland omkring disse sentra.

I. De tettsteder som virker som sentra er vidt forskjellige i størrelse. Det er derfor helt nødvendig med en viss nivådeling fordi de enkelte tettsteder har ulike funksjonsområder. På den annen side er det viktig å unngå en for detaljert nivådeling som ville komplisere klassifiseringen vesentlig.

Jeg foreslår en tredeling av tettstedene. Nedenfor er satt opp kriteriene for hvert nivå. Et tettsted skal oppfylle de fleste, men ikke nødvendigvis samtlige, av disse kriteriene for å komme med på vedkommende nivå.

Tettsteder på nivå 3. Kriteriene er følgende:

- a) Befolkningen er større enn 50 000.
- b) Universitet eller høyskole er lokalisert til stedet.
- c) Stedet er et bispesete.

I tillegg bør stedet ha:

- d) Hyppige flyforbindelser med hovedstaden og utlandet
- e) meget gode båt- og/eller togforbindelser
- f) større sykehus med spesialavdelinger
- g) teater og større symfoniorkester
- h) hoteller, restauranter osv. av høy standard.

Tettsteder på nivå 2. Kriteriene er følgende:

- a) Befolkningen er større enn 10 000.
- b) Lærerskole, gymnas, handelsskole og yrkesskole finnes på stedet.
- c) Utgiversted for minst to dagsaviser.

I tillegg bør stedet ha:

- d) Gode forbindelser med Oslo og landsdelssentra (tog, båt eller fly).
- e) Sykehus.
- f) Vinmonopol
- g) hoteller og restauranter av god standard,
- h) daglige kinoforestillinger
- i) eget politikammer og bilsakkyndig.

- g) hoteller og restauranter av god standard
- h) daglige kinoforestillinger
- i) eget politikammer og bilsakkyndig.

Tettsteder på nivå 1.

- a) Befolkningen er større enn 5 000.

Forøvrig er det ikke satt opp konkrete kriterier, men stedet skal være et allsidig handelssentrum hvor de fleste bransjer bør være representert. Samtidig skal tettstedet ha et forholdsvis allsidig arbeidstilbud.

Følgende tettsteder er funnet kvalifiserte:

Nivå 3: Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim. (5 stk.)

Nivå 2: Halden, Sarpsborg, Fredrikstad, Moss, Hamar, Lillehammer, Gjøvik, Hønefoss, Drammen, Kongsberg, Horten, Tønsberg, Sandefjord, Larvik, Porsgrunn, Skien, Arendal, Sandnes, Haugesund, Ålesund, Molde, Kristiansund, Steinkjer, Mo, Bodø, Narvik, Harstad, Tromsø. (28 stk.)

Nivå 1: Askim, Mysen, Ski, Ås, Drøbak, Kolbotn, Sandvika, Asker, Lillestrøm, Jessheim, Kongsvinger, Brumunddal, Elverum, Hokksund, Holmestrand, Kragerø, Grimstad, Vennesla, Mandal, Flekkefjord, Egersund, Bryne, Leirvik, Odda, Voss, Laksevåg, Nesttun, Florø, Ørsta, Stjørdalshalsen, Levanger, Verdalsøra, Namsos, Brønnøysund, Sandnessjøen, Mosjøen, Svolvær, Alta, Hammerfest, Honningsvåg, Vadsø, Kirkenes. (43 stk.)

II. Alle tettstedene ovenfor rommer en rekke sentrale funksjoner tilpasset sitt nivå. Dessuten har de vanligvis et større og fremfor alt mer variert arbeidstilbud enn landdistriktene. Innbyggerne i tettstedene og de som bor omkring innenfor en akseptabel reisetidsavstand kan utnytte de arbeidstilbud og de sentralfunksjoner tettstedene tilbyr.

De kommuner hvor flertallet av befolkningen har slike muligheter, vil vi kalle sentralt beliggende. Graden av sentralitet avhenger av hvilket nivå tettstedet har. Kommuner hvor flertallet av befolkningen har adgang til et tettsted på nivå 3, vil vi si har sentralitet 3. På samme måte vil kommuner hvor flertallet av befolkningen har adgang til et tettsted på nivå 2 eller 1, få sentralitet henholdsvis 2 eller 1. Kommuner hvor flertallet av befolkningen ikke har mulighet til å reise til noe større tettsted innenfor akseptabel daglig reisetid, vil vi gi sentraliteten 0.

Når disse kriterier skal praktiseres, støter en på en del vanskeligheter. For det første gjelder det fastsettelsen av et utgangspunkt for beregninger om avstand til andre kommuner. Det er klart at hver enkelt innbygger i kommunen har sin individuelle reiseavstand til nærmeste tettsted. Men

fordi det er kommunen som skal klassifiseres, må det velges ut et punkt i kommunen hvorfra en regner reiseavstand for alle kommunens innbyggere. Jeg har valgt befolkningstygndepunktet som det mest rimelige, fordi avstanden mellom dette og et tettsted utenfor kommunen må sies å representere den gjennomsnittlige avstand mellom befolkningen og tettstedet. Dessuten er data om befolkningstygndepunktene i kommunene publisert [11].

Dernest må en ta standpunkt til hvilket avstandsmål som skal velges. Geografisk avstand målt langs kommunikasjonslinjene, reisetid ved ulike transportmidler og reisekostnader ved ulike transportmidler er tre aktuelle mål. Av disse har jeg valgt en kombinasjon av de to siste. Som hovedregel kan en si at avstanden måles i reisetid for raskeste kollektive transportmiddel som har et tilfredsstillende antall avganger, forutsatt at reisekostnadene pr. tidsenhet ikke blir uvanlig store. Den siste reservasjon vil utelukke flyreiser i denne sammenheng.

Som en innvending mot dette avstandsmålet kan det argumenteres med at en stor del av befolkningen bruker private transportmidler ved reiser til tettstedet. Dette er riktig, men reisetiden for kollektive transportmidler er som regel tilnærmet proporsjonale med den reisetid de private transportmidler opererer med. Derfor skulle det avstandsmålet som er valgt også være godt brukbart for de som f.eks. bruker egen bil.

Til slutt må en ta standpunkt til hva som er akseptabel daglig reisetid. Jeg vil understreke at akseptabel og ønskelig reisetid ikke er det samme. Med akseptabel daglig reisetid vil jeg i dette notatet mene en reisetid som i praksis viser seg å være akseptabel for deler av befolkningen til arbeidsreiser og andre hyppige besøk i tettstedet. At denne ofte er betydelig større enn det de fleste oppfatter som en ønskelig reisetid er en annen sak.

Erfaringen viser at akseptabel reisetid øker med tettstedets størrelse. Dette skyldes dels at større tettsted vil ha kvalitativt og kvantitativt bedre arbeids- og servicetilbud, dels at tettstedet rent geografisk er større, slik at de sentrale funksjoner spres og ikke nødvendigvis behøver å ligge i tettstedets sentrum. Derfor bør vi gradere reisetiden etter tettstedsnivå.

Følgende reisetider foreslås brukt som grense på de ulike nivå:

Nivå 3: 1 1/4 time, for Oslo 1 1/2 time.

Nivå 2: 1 time.

Nivå 1: 3/4 time.

Til nå har vi beskjeftiget oss med tettstedene som arbeidsplasser og senter for hyppige forretningsbesøk. Men sentraliteten har også et annet aspekt. Det er klart at de riktig store tettsteder på landsdelsnivå, som tilsvarende nivå 3, har visse særpreg som de mindre og mellomstore tettstedene mangler. Dette gjelder først og fremst arbeidsmarkedet, hvor disse tettstedene

kan tilby et meget bredt utvalg. Selv folk som søker helt spesielle jobber kan vanligvis få arbeid i disse tettstedene. Innenfor visse spesialiserte bransjer finnes her et miljø som kanskje mangler helt i andre tettsteder.

Men også når det gjelder de sentrale funksjoner står landsdelssentraene i en særstilling. Her finnes sentralfunksjoner på meget høyt nivå. Slike funksjoner vil en vanligvis ikke ha behov for å oppsøke ofte. Likevel vil mange være avhengig av eller ha behov for disse av og til. Likedan vil helt spesielle begivenheter av ulike slag helst foregå i slike store tettsteder. Det vil derfor være et nyttig kjennemerke ved en kommune om den ligger slik til i forhold til et landsdelssenter at det er mulig å reise fram og tilbake til det i løpet av en dag med en rimelig reisetid. De kommuner hvor dette er mulig, har jeg markert med en A i sentralitetsbetegnelsen, mens de kommuner som ikke har denne mulighet til å nå et tettsted på nivå 3 på en dag innenfor en rimelig reisetid, er markert med en B.

Avstandsmålet og utgangspunktet for avstandsberegningen er det samme som tidligere beskrevet. Men en må bestemme seg for hva som er "rimelig" reisetid for leilighetsvise reiser til et landsdelssenter. Jeg har valgt å bruke det dobbelte av akseptabel daglig reisetid, dvs. 2 1/2 time, for Oslo 3 timer. (En vei.) Disse reglene må praktiseres med en viss smidighet i tvils-tilfelle, og kommunikasjonsmidlenes komfort og rutetetthet må også tillegges vekt.

For sentralitet er etter dette sju betegnelser mulig: 3A, 2A, 1A, 0A, 2B, 1B, 0B. For eksempel viser betegnelsen 2A at kommunen ligger innenfor akseptabel daglig reisetidsavstand fra et tettsted på nivå 2, mens den samtidig har en "rimelig reisetid" for en dagsreise til et landsdelssenter. Betegnelsen 1B viser at kommunen har mindre enn 3/4 times reisetid til et tettsted på nivå 1, mens den ligger utenfor akseptabel reisetidsavstand for en dagstur til et landsdelssenter.

Vi skal nå se på sammenhengen mellom næringsstruktur og sentralitet.

Tabell 3 viser kommunene klassifisert etter næringsstruktur og fordelt på sentralitetsgrupper. Vi ser her at landsbrukskommuner, fiskerikommuner og blandede fiskeri- og industrikommuner i sterk grad ligger utenfor "rimelig reisetid" til et landsdelssenter. Ganske spesielt gjelder dette naturligvis de to gruppene hvor fiske er viktig næring, men også for landsbrukskommunene er tendensen klar.

En vil derfor ikke vinne noe ved å dele noen av disse gruppene etter sentralitet.

Tabell 3: Sammenheng næringsstruktur - sentralitet.

Næringsstruktur	Sentralitet							Sum
	0B	1B	2B	0A	1A	2A	3A	
Landbrukskommuner ...	67	2	4	27	1	5	3	109
Blandede landbruks- og industrikommuner	27	4	7	16	7	18	22	101
Fiskerikommuner	40	0	2	3	0	1	0	46
Blandede fiskeri- og industrikommuner ..	20	1	2	0	0	0	2	25
Industrikommuner	10	4	6	3	2	27	17	69
Blandede tjenesteyttings- og industrikommuner	0	6	8	0	1	17	19	51
Andre tjenesteyttingskommuner	26	1	1	6	1	2	6	43
Sum	190	18	30	55	12	70	69	444

Blandede landbruks- og industrikommuner har en langt jevnere fordeling på sentralitetsgruppene. Vi finner slike kommuner både i pressområder og i perifere strøk. Dette skulle tilsi at vi deler gruppen i to for å få mere homogene typer. Jeg har derfor skilt ut de kommuner som har sentralitet 2A eller 3A som egen type, de sentrale, blendede landbruks- og industrikommuner. De øvrige kan da benevnes mindre sentrale, blendede landbruks- og industrikommuner.

Industrikommunene er for det meste lokalisert slik at de kommer i sentralitetsgruppe 2A og 3A. Det finnes imidlertid en god del unntak fra denne regel. 10 industrikommuner ligger f.eks. i den gruppen som har lavest sentralitet, 0B. Disse og andre industrikommuner med lav sentralitet skiller seg spåass sterkt ut fra de andre mer sentralt beliggende industrikommuner at det ville være lite gunstig å plassere dem i samme gruppe. (Eks. Årdal og Moss.) Industrikommuner i sentralitetsgruppene 2A og 3A skilles derfor ut som egen type under navnet sentrale industrikommuner. De øvrige kalles mindre sentrale industrikommuner.

Når det gjelder de to siste typene, hvor de tjenesteytende næringer er de viktigste, vil den gruppen som har lite industri ha et markert tyngdepunkt i mer perifere strøk, mens kommuner med "bymessig" næringsstruktur først og fremst er lokalisert til områder med høy sentralitet. Det er ønskelig at denne siste typen bare omfatter kommuner som ligger innenfor akseptabel pendlingsavstand til et tettsted, og jeg foreslår derfor at kommuner i denne som har sentralitet 0B eller 0A henføres til typen "Andre tjenesteyttingskommuner".

Referanser.

- [1] Gilje, Eivind (1970): "Internal migration in Norway: Regression analyses applied to data from Norwegian municipalities." Scandinavian Population Studies 2, Stockholm. S. 99-110.
- [2] Hoem, Jan M. (1969): "Forslag til gruppering av kommunene for estimering av fruktbarhet og dødelighet". Statistisk Sentralbyrå, Arbeidsnotat 10 69/11.
- [3] Norge. Statistisk Sentralbyrå (1949). "Folkemengdens bevegelse". Norges offisielle statistikk XI, 89.
- [4] Norge. Statistisk Sentralbyrå (1955). "Folkemengdens bevegelse". Norges offisielle statistikk XI, 282.
- [5] Norge. Statistisk Sentralbyrå (1962). "Jordbruksteljinga i Noreg". Fjerde hefte. Norges offisielle statistikk. XII, 88.
- [6] Norge. Statistisk Sentralbyrå (1965). "Alders- og yrkesstrukturen i jordbruket". Norges offisielle statistikk XII, 169.
- [7] Norge. Statistisk Sentralbyrå (1970). "Standard for næringsgruppering i offentlig norsk statistikk". Statistisk Sentralbyrås håndbøker 9.
- [8] Rasmussen, Tor Fr. (1969): "Byregioner i Norge". Rapport 11. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- [9] Rideng, Arne (1970): "Typifisering av kommuner i Norge, på grunnlag av næringsstrukturen, 1968". Meddelelser fra Geografisk Institutt, Universitetet i Oslo. Kulturgeografisk serie nr. 2.
- [10] Rødevand, Øivind (1959): "Nordmenn på flyttefot". Universitetsforlaget, Oslo.
- [11] Stokkan, John (1969): "Befolkningstyngdepunkt for kommuner, handelsdistrikter og fylker, samt luftlinjeavstand mellom tyngdepunktene, 1969". Meddelelser fra Geografisk Institutt, Universitetet i Oslo. Kulturgeografisk serie, nr. 3.

- [12] Thormodsæter, Arne (1960): "Regionale ulikheter i norsk jordbruk".
Norges Landbruksøkonomiske institutt, Oslo.
- [13] Østby, Lars (1970): "Geografisk mobilitet. En gjennomgåelse av dens
teoretiske grunnlag, og behandling av flyttingene i Norge
1966-67". Meddelelser fra Geografisk Institutt, Universitetet
i Oslo. Kulturgeografisk serie nr. 4.

Folketellingskontoret 14/12-1964.

Fylkesvis oversikt over kommunene etter type¹. Kommuneinndeling pr. 1. januar 1965.

Definisjon av kommunetypene:

Kommuner som i administrativ forstand har bystatus er regnet som egen kommunetype (1).

Kommunetypene 2, 3 og 4 forutsetter at minst 50 prosent av hjemmehørende folkemengde bor i tettbygde strøk som hver omfatter minst 200 personer. Typene 5 og 6 gjelder herreder med mindre enn 50 prosent av hjemmehørende folkemengde bosatt i tettbygde strøk.

Type 2: Forstadsherreder (Minst 1/3 av de yrkesaktive har fast arbeidssted i nærmeste by).

Type 3: Industriherreder (Minst 50 prosent av de yrkesaktive sysselsatt i bergverksdrift m.v., industri, bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning).

Type 4: Andre tettbygde herreder (Tettbygde herreder som ikke tilfredsstiller kravene for kommunetypene 2 eller 3.

Type 5: Jordbruks-, skogbruks- og fiskerierherreder (Minst 50 prosent av de yrkesaktive sysselsatt i jordbruk, skogbruk, fiske og fangst).

Type 6: Andre spredtbygde herreder (Spredtbygde herreder der mindre enn 50 prosent av de yrkesaktive er sysselsatt i jordbruk, skogbruk, fiske og fangst).

---

1. Grunnlaget for klassifisering av herredskommunene er hentet fra Folketellingen 1. november 1960.

OVERSIKT OVER KOMMUNENE I NORGE ETTER TYPE.

Kommuneinndeling pr. 1/1-72.

Oversikten er midlertidig og bygger hovedsakelig på sysselsettingsstatistikken 1968. For noen kommuners vedkommende har en også kunnet legge resultater fra folketellingen 1970 til grunn. En må regne med enkelte endringer når de fullstendige resultater fra folketellingen 1970 foreligger.

Kriteriene for klassifiseringen er definert i kapittel 3.1. Følgende ni kommunetyper er brukt:

1. Landbrukskommuner.
2. Mindre sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner.
3. Sentrale, blandede landbruks- og industrikommuner.
4. Fiskerikommuner.
5. Blandede fiskeri- og industrikommuner.
6. Mindre sentrale industrikommuner.
7. Sentrale industrikommuner.
8. Blandede tjenesteytings- og industrikommuner.
9. Andre tjenesteytingskommuner.

A. Oversikt over den fylkesvise fordeling på kommunetyper.

Fylke	Type									Sum
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Østfold	3	1	9	1			10	1		25
Akershus	1		7				1	11	2	22
Oslo								1		1
Hedmark	6	9	3					4		22
Oppland	12	3	2				3	1	4	25
Buskerud	6	1	1				7	1	4	20
Vestfold	1		7				8	5		21
Telemark	8	3				3	2	1	1	18
Aust-Agder	3	1	2			1	3	5	4	19
Vest-Agder	5	3	1			1	2	2	1	15
Rogaland	9	2	4	2		2	5	2		26
Hordaland	5	10	2	2	5	3	3	1	2	33
Sogn og Fjordane.	8	7		2	3	2			3	25
Møre og Romsdal .	6	10		4	6	6		3		35
Sør-Trøndelag ...	10	5	1	3				2	4	25
Nord-Trøndelag ..	12	2	1	2		3		1	3	24
Nordland	7	3		14	3	3		5	9	44
Troms	4	1		10	2			2	5	24
Finmark	3			6	6	1		3	1	20
Riket	109	61	40	46	25	25	44	51	43	444

B. Kommunene med typebetegnelse.

Nr.	Kommune	Type	Nr.	Kommune	Type
01	ØSTFOLD		04	HEDMARK	
01	Halden	7	01	Hamar	8
02	Sarpsborg	7	02	Kongsvinger	8
03	Fredrikstad	8	12	Ringsaker	3
04	Moss	7	14	Vang	8
11	Hvaler	4	15	Løten	3
13	Borge	7	17	Stange	3
14	Varteig	3	18	Nord-Odal	1
15	Skjeberg	7	19	Sør-Odal	2
18	Aremark	1	20	Eidskog	2
19	Marker	2	23	Grue	2
21	Rømskog	1	25	Åsnes	2
22	Trøgstad	3	26	Våler	2
23	Spydeberg	3	27	Elverum	8
24	Askim	7	28	Trysil	2
25	Eidsberg	3	29	Åmot	2
27	Skiptvet	3	30	Stor-Elvdal	2
28	Rakkestad	3	32	Rendalen	1
30	Tune	7	34	Engerdal	1
31	Rolvøy	7	35	Tolga-Os	1
33	Kråkerøy	7	37	Tynset	1
34	Onsøy	7	38	Alvdal	1
35	Råde	3	39	Folldal	2
36	Rygge	3			
37	Våler	1	05	OPPLAND	
38	Hobøl	3	01	Lillehammer	8
			02	Gjøvik	7
02	AKERSHUS		11	Dovre	9
11	Vestby	3	12	Lesja	1
13	Ski	8	13	Skjåk	1
14	Ås	9	14	Lom	9
15	Frogn	8	15	Vågå	1
16	Nesodden	8	17	Sel	2
17	Oppegård	8	18	Fron	1
19	Bærum	8	20	Ringebu	1
20	Asker	8	21	Øyer	1
21	Aurskog-Høland	3	22	Gausdal	1
26	Sørumsund	3	28	Østre Toten	3
27	Fet	7	29	Vestre Toten	7
28	Rælingen	8	32	Jevnaker	7
29	Enebakk	9	33	Lunner	9
30	Lørenskog	8	34	Gran	3
31	Skedsmo	8	36	Søndre Land	2
33	Nittedal	8	38	Nordre Land	2
34	Gjerdrum	3	40	Sør-Aurdal	1
35	Ullensaker	8	41	Etnedal	1
36	Nes	3	42	Nord-Aurdal	9
37	Eidsvoll	3	43	Vestre Slidre	1
38	Nannestad	3	44	Øystre Slidre	1
39	Hurdal	1	45	Vang	1
0301	OSLO	8			

B. (forts.). Kommunene med typebetegnelse.

Nr.	Kommune	Type	Nr.	Kommune	Type
06	BUSKERUD		08	TELEMARK (forts.)	
01	Ringerike	7	17	Drangedal	2
02	Drammen	8	19	Nome	2
04	Kongsberg	7	21	Bø	9
15	Flå	1	22	Sauherad	1
16	Nes	9	26	Tinn	6
17	Gol	9	27	Hjartdal	1
18	Hemsedal	1	28	Seljord	1
19	Ål	9	29	Kviteseid	1
20	Hol	9	30	Nissedal	1
21	Sigdal	2	31	Fyresdal	1
22	Krødsherad	1	33	Tokke	1
23	Modum	7	34	Vinje	1
24	Øvre Eiker	7			
25	Nedre Eiker	7	09	AUST-AGDER	
26	Lier	3	01	Risør	6
27	Røyken	7	03	Arendal	8
28	Hurum	7	04	Grimstad	7
31	Flesberg	1	11	Gjerstad	2
32	Rollag	1	12	Vegårshei	1
33	Nore og Uvdal	1	14	Tvedestrand	8
07	VESTFOLD		18	Moland	7
02	Holmestrand	7	19	Froland	3
03	Horten	7	20	Øyestad	8
05	Tønsberg	8	21	Tromøy	8
06	Sandefjord	8	22	Hisøy	8
07	Larvik	7	26	Lillesand	7
08	Stavern	8	28	Birkenes	3
11	Svelvik	7	29	Åmli	9
13	Sande	7	35	Iveland	1
14	Hof	3	37	Evje og Hornnes	9
16	Våle	3	38	Bygland	9
17	Borre	7	40	Valle	1
18	Ramnes	3	41	Bykle	9
19	Andebu	3			
20	Stokke	3	10	VEST-AGDER	
21	Sem	7	01	Kristiansand	8
22	Nøtterøy	8	02	Mandal	7
23	Tjøme	8	03	Farsund	9
25	Tjølling	7	04	Flekkefjord	6
26	Brunlanes	3	14	Vennesla	7
27	Hedrum	3	17	Sogndalen	3
28	Lardal	1	18	Søgne	8
08	TELEMARK		21	Marnardal	1
05	Porsgrunn	7	26	Åseral	1
06	Skien	8	27	Audnedal	1
07	Notodden	7	29	Lindesnes	2
11	Siljan	2	32	Lyngdal	2
14	Bamble	6	34	Hægebostad	1
15	Kragerø	6	37	Kvinesdal	2
			46	Sirdal	1

B. (forts.). Kommunene med typebetegnelse.

Nr.	Kommune	Type	Nr.	Kommune	Type
11	ROGALAND		12	HORDALAND (forts.)	
01	Eigersund	7	52	Modalen	1
02	Sandnes	7	53	Osterøy	3
03	Stavanger	8	56	Meland	3
06	Haugesund	8	59	Øygarden	4
11	Sokndal	2	60	Radøy	2
12	Lund	2	63	Lindås	2
14	Bjerkreim	1	64	Austrheim	5
19	Hå	3	65	Fedje	5
20	Klepp	3	66	Masfjorden	2
21	Time	7			
22	Gjesdal	7	14	SOGN OG FJORDANE	
24	Sola	3	01	Flora	2
27	Randaberg	3	11	Gulen	1
29	Forsand	1	12	Solund	4
30	Strand	6	13	Hyllestad	2
33	Hjelmeland	1	16	Høyanger	6
34	Suldal	1	17	Vik	1
35	Sauda	6	18	Balestrand	1
41	Finnøy	1	19	Leikanger	1
42	Rennesøy	1	20	Sogndal	2
44	Kvitsøy	4	21	Aurland	9
45	Bokn	1	22	Lærdal	9
46	Tysvær	1	24	Årdal	6
49	Karmøy	7	26	Luster	1
51	Utsira	4	28	Askvoll	4
54	Vindafjord	1	29	Fjaler	2
			30	Gaular	1
12	HORDALAND		31	Jølster	1
01	Bergen	8	32	Førde	9
11	Etne	2	33	Naustdal	1
14	Ølen	2	38	Bremanger	5
16	Sveio	2	39	Vågsøy	5
19	Bømlo	5	41	Selje	5
21	Stord	6	43	Eid	2
22	Fitjar	2	45	Gloppen	2
23	Tysnes	1	48	Stryn	2
24	Kvinnherad	2			
27	Jondal	1	15	MØRE OG ROMSDAL	
28	Odda	6	01	Ålesund	8
30	Ullensvang	1	02	Molde	8
33	Ulvik	9	03	Kristiansund	8
34	Granvin	1	11	Vanylven	2
35	Voss	9	14	Sande	5
38	Kvam	6	15	Herøy	5
41	Fusa	2	16	Ulstein	6
42	Samnanger	2	17	Hareid	5
43	Os	7	19	Volda	2
44	Austevoll	4	20	Ørsta	2
45	Sund	5	24	Norddal	1
46	Fjell	5	25	Stranda	6
47	Askøy	7	27	Ørskog	2
51	Vaksdal	7	28	Sykkylven	6

E. (forts.) Kommunene med typebetegnelse

Nr.	Kommune	Type	Nr.	Kommune	Type
15	MØRE OG ROMSDAL (forts.)		17	NORD-TRØNDELAG (forts.)	
32	Giske	4	11	Meråker	6
34	Haram	5	14	Stjørdal	9
35	Vestnes	6	17	Frosta	1
39	Rauma	6	18	Leksvik	2
43	Neset	2	19	Levanger	3
45	Midsund	4	21	Verdal	1
46	Sandøy	5	23	Mosvik	1
47	Aukra	5	24	Verran	6
48	Fræna	1	25	Namdalseid	1
51	Eide	2	29	Inderøy	1
54	Averøy	4	36	Snåsa	1
56	Frei	2	38	Lierne	1
57	Gjemmes	1	39	Røyrvik	1
60	Tingvoll	2	40	Namsskogan	6
63	Sunndal	6	42	Grong	9
66	Surnadal	2	43	Høylandet	1
67	Rindal	1	44	Overhalla	1
69	Aure	1	48	Fosnes	1
71	Halsa	2	49	Flatanger	1
72	Tustna	1	50	Vikna	4
73	Smøla	4	51	Narøy	2
			55	Leka	4
16	SØR-TRØNDELAG		18	NORDLAND	
01	Trondheim	8	04	Bodø	8
12	Hemne	2	05	Narvik	8
13	Snillfjord	1	11	Bindal	2
17	Hitra	4	14	Brønnøy	9
20	Frøya	4	15	Vega	4
21	Ørland	9	16	Vevelstad	4
22	Agdenes	1	18	Herøy	4
24	Rissa	1	20	Alstahaug	8
27	Bjugn	2	22	Leirfjord	1
30	Åfjord	1	24	Vefsn	6
32	Roan	1	25	Grane	1
33	Osen	4	26	Hattfjelldal	1
34	Oppdal	2	27	Dønna	4
35	Rennebu	1	28	Nesna	1
36	Meldal	2	32	Hemnes	2
38	Orkdal	3	33	Rana	6
40	Røros	2	34	Lurøy	4
44	Holtålen	1	35	Trøna	4
48	Midtre Gauldal	1	36	Rødøy	4
53	Melhus	9	37	Meløy	5
57	Skaun	1	38	Gildeskål	9
62	Klæbu	9	39	Beiarn	1
63	Malvik	8	40	Saltdal	9
64	Selbu	1	41	Fauske	6
65	Tydal	9	42	Skjerstad	1
			45	Sørfold	5
17	NORD-TRØNDELAG		48	Steigen	1
02	Steinkjer	9	49	Hamarøy	4
03	Namsos	8			

B. (forts.). Kommunene med typebetegnelse

Nr.	Kommune	Type	Nr.	Kommune	Type
18	NORDLAND (forts.)		19	TROMS (forts.)	
50	Tysfjord	5	29	Berg	5
51	Lødingen	9	31	Lenvik	5
52	Tjeldsund	9	33	Balsfjord	1
53	Evenes	2	36	Karlsøy	4
54	Ballangen	9	38	Lyngen	4
55	Ankenes	8	39	Storfjord	1
56	Røst	4	40	Kåfjord	9
57	Værøy	4	41	Skjervøy	4
58	Moskenes	4	42	Nordreisa	1
60	Vestvågøy	4	43	Kvænangen	4
65	Vågan	8			
66	Hadsel	9	20	FINNMARK	
67	Bø	4	01	Hammerfest	8
68	Øksnes	4	02	Vardø	5
70	Sortland	9	03	Vadsø	8
71	Andøy	9			
19	TROMS		11	Kautokeino	1
01	Harstad	8	12	Alta	8
02	Tromsø	8	14	Loppa	4
11	Kvæfjord	9	15	Hasvik	5
13	Skånland	1	16	Sørøysund	4
15	Bjarkøy	4	17	Kvalsund	4
17	Ibestad	4	18	Måsøy	4
19	Gratangen	4	19	Nordkapp	5
21	Salangen	2	20	Porsanger	9
22	Bardu	9	21	Karasjok	1
24	Målselv	9	22	Lebesby	4
25	Sørreisa	9	23	Gamvik	5
26	Dyrøy	4	24	Berlevåg	5
27	Tranøy	4	25	Tana	1
28	Torsken	4	27	Nesseby	4
			28	Båtsfjord	5
			30	Sør-Varanger	6